

kenheid van de historische kennis, kan het boek als een huidige verdediging van het historisme worden beschouwd.

A.A. van den Braembussche

Paul van Stuijvenberg, *Heden en verleden in de moderne economische geschiedenis* (Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983, 167 blz., f31,50, ISBN 90 01 82381 5).

In deze Groningse dissertatie staat centraal de spanning tussen de evocatie van het verleden en de gedachtenwereld van de verbeelders. Om die spanning te meten hanteert Van Stuijvenberg antropologische begrippen als emic en etic, nog het beste te omschrijven met 'van binnen uit' en 'van buitenaf'. Anders gezegd: 'de term etic is gebruikt om de cultuur van de hedendaagse onderzoeker mee aan te duiden; de term emic om de cultuur van het verleden in eigen perspectief en categorieën mee aan te geven' (139). Ofschoon de auteur niet moe wordt pleidooien te houden voor een oriëntatie van de (economische) geschiedenis op de culturele antropologie is daarvan in zijn dissertatie zelf niet zoveel terug te vinden. Hij wil nagaan hoe etic - het begrip blijf ik lelijk vinden - de economisch-historische literatuur is en vervolgens hoe het emic karakter van het verleden bewaard is gebleven. Hierbij peilt hij de culturele afstand.

Deze specifieke probleemstelling past hij toe op de depressie van de veertiende en vijftiende eeuw, waarbij het niet gaat om beschrijving en analyse daarvan maar hoe daarover is geschreven. De nasporingen van Van Stuijvenberg worden door de aard ervan alleen geschraagd door literatuuronderzoek. Ter zake van zijn studie ontleedt hij het emic-etic vraagstuk bij D. North en R.P. Thomas, *The Rise of the Western World* (1973), H.A. Miskimin, *The Economy of Early Renaissance Europe, 1300-1460* (1969), D.E. de Boer, *Graaf en grafiek* (1978), J. Heers, *l'Occident aux XIVe et XVe siècles* (4e dr., 1973), C.M. Cipolla, *Before the Industrial Revolution* (2e dr., 1981) en G. Duby, *Guerriers et paysans* (1973).

Het boek past in de ontwikkeling dat dissertaties geen standaardwerken meer hoeven te zijn en dat er soepeler mogelijkheden worden geboden anderszins te promoveren. Van Stuijvenberg heeft geen bronnenonderzoek verricht. In feite heeft hij niets anders gedaan dan zes vrij recente economisch-historische werken geanalyseerd op de genoemde probleemstelling. Daar is hij zondermeer in geslaagd; zijn these werkt hij helder uit. De vraagstelling zelf echter leidt nogal eens tot het intrappen van open deuren. Bepaald niet verrassend immers is de conclusie van de auteur op bladzijde 140: 'Het blijkt, dat de gehele behandelde literatuur, in haar wetenschappelijke aard, de kenmerken draagt van de etic hedendaagse aanpak'. Had Van Stuijvenberg anders verwacht?

Het eigen beeld van de middeleeuwen - wat Van Stuijvenberg daar ook onder moge verstaan - is volstrekt afwezig bij North en Thomas, omdat zij dit tijdvak slechts te lijf gaan met moderne economische modellen. Miskimin, De Boer en Heers snuffelen slechts oppervlakkig aan het emic karakter van de middeleeuwen. Zij beschouwen in wezen de pre-industriële periode als een anomalie. Ook bij hen gaat het om de hedendaagse etic middeleeuwen; hun cijfers zijn geclausuleerd volgens de spelregels van de eigentijdse theorie. Cipolla werkt in tegenstelling tot de voorgaande schrijvers niet zuiver etic, maar heeft wel degelijk oog voor de emic aspecten. Duby integreert beide 'en laat ze ieder naast elkaar en in elkaar tot hun recht komen in een soort hogere eenheid' (144).

De titel van het boek is misleidend. Het ware beter geweest indien de schrijver zijn onderzoek te water had gelaten met de omschrijving: 'Heden en verleden in de moderne econo-

RECENSIES

mische geschiedschrijving'. Het begrip modern had wellicht vervangen kunnen worden door recent. Nu dekt de vlag de lading niet.

F.A.M. Messing

Bert de Wilde, *20 Eeuwen vlas in Vlaanderen* (Tielt-Bussum: Lannoo, 1983, 439 blz., f145,—, BF2450,—, ISBN 90 290 1118 x).

Zelden werd wellicht een boek met meer zorg en liefde voorbereid en uitgevoerd dan de voorliggende studie. Reeds bij het ter hand nemen of het doorbladeren valt dit onmiddellijk op. De uitgever, die allesbehalve aan zijn proefstuk toe is op het vlak van de vormgeving, heeft er duidelijk een erezaak van willen maken. Het notenapparaat werd maximaal geweid, terwijl de kritische lezer toch met een handig opgezet stelsel van verwijzingen in de tekst aan zijn trekken komt. Bepaald 'verdienselijk' zijn de overtalrijke en zeer goed gekozen schetsen, afbeeldingen, foto's en reproducties (waarvan een tachtigtal in kleur werden afgedrukt), zodat de verschillende fasen van de vlasteelt en vlasverwerking op een bijzonder treffende manier geïllustreerd worden. Het probleem van het soms erg technisch jargon van de 'vlassers' wordt aldus zeer goed ondervangen. Wie er nog aan mocht twijfelen hoe de vlasverwerking precies verliep, krijgt meer dan genoeg illustraties in verband met slijten, roten, repelen, boten, brakelen, hekelen of zwingelen aangereikt. Op dit vlak is deze studie werkelijk als een voorbeeld aan te stippen! De auteur, die sinds twintig jaar in de streek van Kortrijk werkelijk alles in het werk stelt om het belang van de vlaswinning en de vlasbereiding levendig te houden en zowel de promotor als de conservator van het Nationaal Vlasmuseum is, verdiende het overigens dat zijn 'levenswerk' van jaren opzoekingen met de nodige luister werd uitgegeven. Bij de keuze en de opname van de illustraties heeft hij overigens een beslissende en waardevolle inbreng gehad, in die zin dat hij zowat de musea van de halve wereld heeft afgereisd om aan passende foto's en afbeeldingen van oude werktuigen te geraken. Vandaar dan ook dat tal van verwijzingen en vergelijkingen gemaakt worden met de verschillende verwerkingsmogelijkheden in ondermeer Ierland, Schotland, Friesland, Groningen, Tsjechoslowakije, Polen of Hongarije. Inzonderheid zijn studiereizen naar de Oostbloklanden waren hiertoe heel succesvol. Ingrijpende industriële mutaties deden er zich veel later voor dan hier te lande, zodat bepaalde 'archaische' werktuigen (ondermeer in verband met het boten of braken en zwingelen van het vlas) tot voor kort nog gemaakt en/of gebruikt werden. In Vlaanderen, net als in de buurlanden trouwens, werden ze daarentegen tegen het einde van de negentiende of het begin van de twintigste eeuw onder druk van de mechanisatie afgeschreven en vervangen. De grote cesuur op het vlak van de vlasteelt en vlasbereiding deed zich immers voor tijdens de periode 1860-1870 en 1925-1930. Dit geldt zowel voor het zaaien als voor het wieden (vergelijk de schilderijen van E. Claus en E. Jacques), het slijten en roten (ook al is het dauwrotten of veldrotten sinds enkele jaren opnieuw heel sterk in opgang), het braken, het zwingelen of het hekelen. Meteen zijn hiermee de belangrijkste invalshoeken van deze studie omschreven. Naast een korte historische schets omtrent de verspreiding en de ontwikkeling van de vlasteelt sinds de oudheid, belicht de auteur inzonderheid de 'primaire' fasen van het productieproces. Het overzicht richt zich met andere woorden overwegend tot de fase die begrepen ligt tussen het klaarmaken van de vlasakker enerzijds en het binnenvoeren van de vlasbalen in de spinnerijen anderzijds. Bovendien interesseert De Wilde zich bij voorkeur voor de pre-industriële tijd, terwijl dan vooral de late achttiende en de negentiende eeuw veruit de meeste aandacht krijgen en vaak zelfs op een overdreven 'idyllische'